

מין וממון מעמדה הפוליטי והחברתי של הזנות

הנרייט דהאן-כלב ואיילת כרמי

הזנות היא פועל יוצא של קשר בין מין וממון. יש לכך היבטים היסטוריים ותרבותיים שונים. כוחות רבים נוטלים חלק בכלכלתה ובקיומה של הזנות. מאמר זה יבחן את חלקה של המדינה בשליטה על הציר מין-ממון, יעמוד על הבחנות פוליטיות בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" ויציע הסברים לצורך של המדינה בהבחנות אלו.

יידקו מאפייני הפוליטיזציה של הזנות באמצעים של פיקוח ומיסוד. בין מרכיבי הפיקוח – שימוש באמצעים העומדים לרשות המדינה: חקיקה ורפואה; כליאה בכפייה בבתי חולים; ענישה על ידי המשטרה ומערכת המשפט ורישום פלילי; רדיפה, תיחום במרחב מסוים, תיוג על ידי לבוש וסממנים חיצוניים אחרים, הפקעת ילדיה של זונה ושליטת זכותה לאימהות. עיון בהיבטים אלה מוליך למסקנה הפרדוקסלית שהמדינה אינה מעוניינת בחיסול התופעה ובמיגורה, אך גם אינה מעוניינת בהפיכתה לגיטימית או למוסרית. המדיניות המתבקשת להתמודדות עם התופעה, שגם היא פרדוקסלית, היא הימנעות ממדיניות. לא מדובר כאן בציפייה שהמדינה תמגר את הזנות, אלא שתסיר את רגלה מן הציר מין-ממון ומן המונופול שלה על הגדרת המיניות כ"טובה" או כ"רעה". נובע מכך שלא בזנות צריך לטפל, אלא בהחזרת מיניותן של נשים לשליטת הנשים עצמן. מסקנה זו ישימה לבני כל המינים.

מילות מפתח: "מיניות רעה", "מיניות טובה", מדינה, זנות, פיקוח

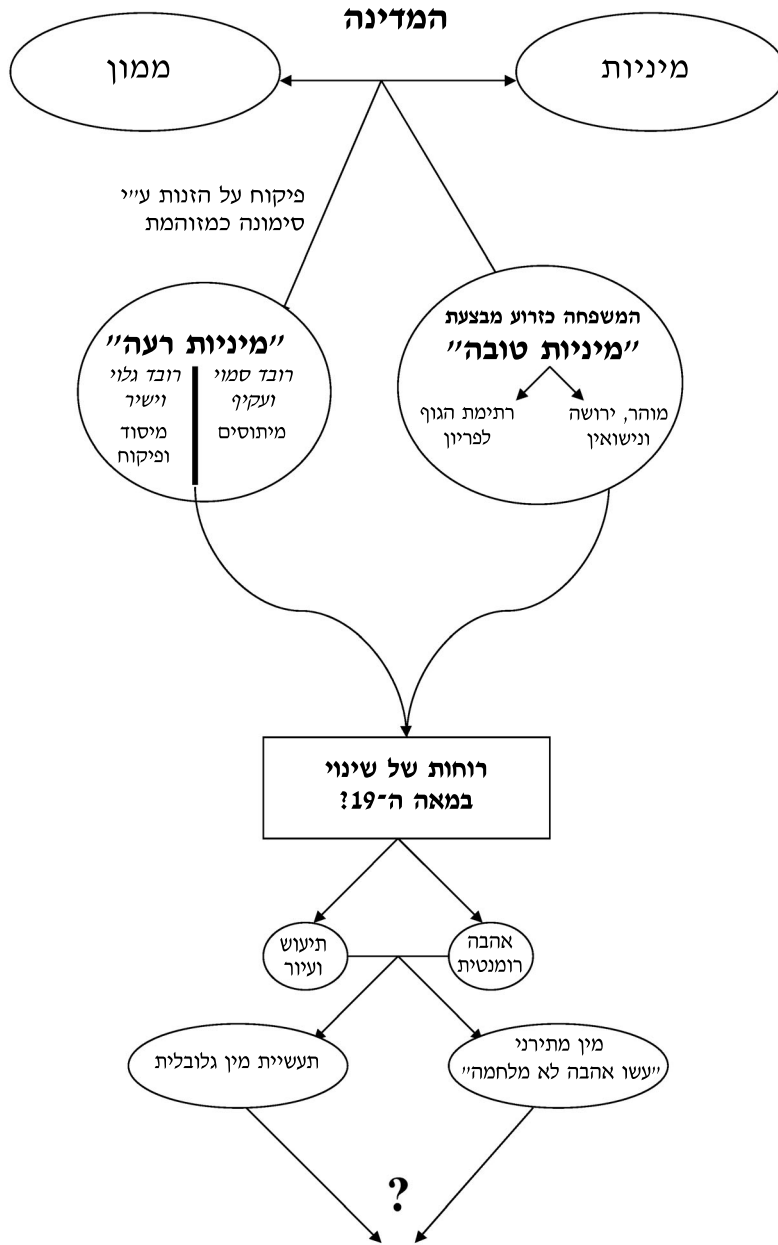
מבוא

הזנות היא תופעה הקושרת בין מין ובין ממון. יש לכך היבטים היסטוריים ותרבותיים שונים. עם זאת, הזנות אינה האופן היחיד שבו נקשרים מין וממון. גם נישואין מוסדרים כוללים הסדר פורמלי הקושר מין וממון. מאמר זה בוחן היבט אחד של הקשר, החושף את חלקה של המדינה בכינונו של ציר זה. הטענה היא כי שליטתה של המדינה על מין ומיניות מתהווה בתהליך שמגמתו יצירת קווי חיץ ותיחום בין "מיניות טובה", לגיטימית ומוסרית, ובין "מיניות רעה", הנחשבת בלתי מוסרית (תרשים 1). יצירת חלוקה זו עניינה בהבחנות פוליטיות בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה". מיניות

תתקבל על ידי המדינה כ"טובה" כאשר הקשר מין-ממון נעשה תחת פיקוח המדינה ועל פי הסדרים חוקיים שנתניה ואזרחיה מקבלים עליהם. "מיניות רעה" היא מיניות שנקשרת לממון שלא במסגרות חוקיות ולגיטימיות, ועלולה לערער על מונופול המדינה עליה. על כל פנים, היבטים אלה הם היבטים פוליטיים של הקשר מין-ממון. אופייה הפוליטי של הזנות עולה מתוך פיקוח ומיסוד באמצעות מוסדות המדינה, החוק, המשטרה, מוסדות החינוך ועוד. פיקוח ומיסוד של תופעת הזנות לצורותיה שררו תמיד, אף כי לא תמיד עלו זה בקנהו של זה ופעמים אף עמדו בסתירה. לפעמים פירושו של הפיקוח היה דווקא להכניס את הזנות תחת כנפי החוק ולמסדה (אוסטינובה, 2005; ג'ונס, 2005; דאור, 1990); אך לעיתים פיקוח יכול היה להיות גם הוצאתה אל מחוץ לחוק ואיסור מיסודה (דאור, 1990; פלג, 2005). בכל צורה ופרקטיקה שבהן עסקו נשים (וגם גברים) בזנות, היא העסיקה את מוסדות החוק והסדר והייתה נתונה תחת פיקוח (רוברטס, 2006). המדינה לא כחלה בשום אמצעים העומדים לרשותה מבין מרכיבי הפיקוח על מנת לשלוט, לפקח ולמסד את הזנות: חקיקה (אוסטינובה, 2005; ג'ונס, 2005; דאור, 1990; פלג, 2005); רפואה (רוברטס, 2006); כליאה בכפייה בבתי חולים (רוברטס, 2006); ענישה על ידי המשטרה ומערכת המשפט ורישום פלילי (לבנקרון ודהאן, 2003; רוברטס, 2006); רדיפה, תיחום במרחב מסוים (אוסטינובה, 2005; דאור, 1990), תיוג על ידי לבוש וסממנים חיצוניים אחרים (דאור, 1990); הפקעת ילדיה של זונה ושליטת זכותה לאימהות (רוברטס, 2006). זאת בנוסף למובן מאליו, אלימות פיזית ומינית מצד רשויות החוק (בראונמילר, 1980; רוברטס, 2006), בעיקר המשטרה, נוסף לאלימות מצד הלקוחות והסרסורים שנשים העוסקות בזנות חשופות לה (בראונמילר, 1980; זומר, 2000). מהספרות שלעיל עולה נקודת מבט היסטורית המלמדת על החיבורים הללו בהקשרים פוליטיים של מיסוד ופיקוח. לפיקוח ולמיסוד של הקשר מין-ממון ולשמירה על קהילה מפני תוהו ובוהו יש גם רבדים סמויים המכוננים אותו ועולים מתוך מיתוסים (דגלס, 2004) ומתוך תפיסות דתיות (אברנאל, 1994; אזרחי וגפני, 2005; גרובר, 2005; פייג-וישניא, 2005; Kristeva, 1985). אלו משמשים תשתית תרבותית, עיתים מודעת ועיתים מוסווית, להצדקתה של תופעת הזנות על ידי המדינה. מאמר זה מוקדש לבירור תפקידה של המדינה בכינונו של הציר מין-ממון ובאופן שבו ניבטת ההבחנה בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה", פעמים בבירור ופעמים במעומעם. להבחנה בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" משמעות רבה בכינונה של הזנות, ולמעשה היא טומנת בחובה את אחד המניעים לכלכלת הזנות. הבחנה זו חוצצת בין מיניות בתוך מוסד המשפחה ובין מיניות בלתי לגיטימית המתקיימת כזנות. בירור זה נקיים דרך דיון בהיבטים של "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" ובקשרים בין מין ובין ממון כפי שהציגם אנגלס (1940) בתיאוריה שלו על מוצא המשפחה. בהמשך תידון הדינמיקה של ציר זה במאה ה-20 לאור התפתחותה של

מין וממון: מעמדה הפוליטי והחברתי של הזנות

תרשים 1: היבטים של שימור ושינוי בפיקוח המדינה על הציר מין-ממון וגילוייהם כ"מיניות טובה" ו"מיניות רעה"

התחזקות או היחלשות הציר המחבר בין ממון למיניות

הרומנטיקה כפי שהיא עולה ממחקרה המחדש של אילוז (2002), ונמשיך בעיון בהתרופפות כוחה של המדינה לאור תהליכי הגלובליזציה וגילוייה בארצות שונות, ובהן בישראל, והשפעתם של תהליכים אלה על הקשרים בין מין ובין ממון ובאופן ספציפי על הזנות. לאורך המאמר נעיין בדרכי המיסוד והפיקוח שהמדינה מבקשת להטיל על המיניות, בין שהיא מגדירה אותה כ"טובה" ובין שהיא מגדירה אותה כ"רעה", וכן נחלץ מתוך הניתוח את הפונקציות שלשמן מוטלים המיסוד והפיקוח. הדיון שלהלן איננו סקירה היסטורית. מטרתו היא להתוות מעין מודל שישקף את הטענות באשר ליציבותו של הציר מין-ממון כפועל יוצא של שליטה ופיקוח פוליטי עליו. תחילה ייבדקו השורשים הקדומים שבהם נטוע הפיקוח הפוליטי על הזנות, ובעיקר אחדים מהם.

מניעים קדומים לפיקוח ולמיסוד הזנות

הקשרים המיתולוגיים והדתיים של המושגים טומאה, טהרה, זוהמה, ניקיון, כאוס וסדר, מזינים תפיסות של מיניות על שתי פניה: כמיניות מזוהמת ומיניות נקייה, מיניות פרועה ויצרית, מיניות שמודגמת בהתנהגות בלתי מרוסנת ומיניות שמוכפפת לפירון. יסודות טומאה וטהרה חורגים מעבר להוראה האישית לסובייקט האינדיבידואלי הנשי, או הגברי, ויש להם השלכות מכריעות על טהרתה (או טומאתה) של הקהילה כולה (דגלס, 2004). לפי זה היסודות המיתולוגיים שמתוכם ניבטת תופעת המיניות הפרועה מצביעים על שורשים עמוקים של פחד ממחלות, מזוהמה ומתוהו (דגלס, 2004). ארגון הקהילה בהקשר זה מגייס את הכאוס והלכלוך על מנת לסמן את גבולות הסדר והטהרה, אך מחויב בו בזמן לעמוד על המשמר שאלו לא יחלחלו לתוכו. במילים אחרות, כדי למנוע פתח לכאוס על ידי השארתו מחוץ לגבולות הסדר יש צורך בפיקוח ותיחום ושמירה על הגבולות, ובכלל זה על גבולות המיניות. לפיכך מוגדרת המיניות גם היא במונחים של טהרה וטומאה, כלומר "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" (תרשים 1). בנקודה זו מתחולל המהלך הראשון לפוליטיזציה של תופעת הזנות החיבור בין מיניות ובין ממון באמצעות פרקטיקות כגון נישואין וזנות, שהם חלק מאותו הדבר המסדיר יחסי מיניות וממון.

סדר ותוהו והמיניות שביניהם

התיחום והשמירה על גבולות הסדר הם במעמד של חוק שיש להגן עליו ולקיים אותו (דגלס, 2004). מהלך זה מייצר מובלעת שאליה מודחקים הגורמים מפירי הסדר, אלה

שאינם שייכים לסדר. הם מורחקים ומבודדים, אף כי הם ממשיכים להתקיים בתוך קרביה של "החברה הבריאה". באופן פרדוקסלי מיגורם אינו רצוי, מאחר שהם מסמנים את הגבול ומאפשרים את סימונו של התחום שבו מסתיים הסדר ושבו עלול להתחולל מעבר אל הכאוס (Agamben, 1998). מתווה זה של היחס בין סדר לכאוס אינו הפונקציה היחידה שממלאת תופעת הזנות, ויש לה פונקציה נוספת של ארגון הסדר, ולא רק תיחומו. הזנות לא רק מסמנת הבחנה בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה", אלא גם תורמת לארגון ההבחנה באופן היררכי, כך שמיניות מופיעה על פי סדר יורד, שלפיו מיניות במסגרת הנישואין, כשהיא מוכוונת פריון, היא "מיניות טובה", כשהיא בתוך הנישואין היא עדיין "טובה", כשהיא הטרוסקסואלית היא "טובה", אולם חריגות מאלה הופכת את המיניות ל"רעה". בתחתית הרשימה מצויה המיניות המופעלת עבור הפקת ממון, שלא על פי החוקים. ניתוח זה נדון בהרחבה במאמרה של רובין והרשימה ארוכה בהרבה מהמוצגת כאן. על כל פנים, היא מכוונת את היחסים ההיררכיים שעל פיהם מוסדרת המיניות (Rubin, 1993).

הדיון על טומאה וטהרה של מיניות דרך הגוף האנושי אצל חוקרי מיתוסים והוגות מגֵדָר כדגלס ורובין, מזהה את הגוף כאתר בעל משמעויות קהילתיות ופוליטיות, אתר חיוני המחבר בין הסובייקט לקהילתו. מכוח זה נגזרים הסדרים שלפיהם יש לקהילה עניין לפקח על הגוף ועל מיניותו. כלומר, צרכיהם המיניים של בני אנוש אינם עניינם בלבד, אלא הם עניין שיש לו השלכות על הקהילה, ולפיכך הקהילה רוצה לפקח על דרכי תפקודו. נקבי הגוף בהקשר זה משמשים נקודות שליטה הקובעים את הכניסה או היציאה מן הקהילה. שלמות גופנית מסמלת חלק מבריאות וקשר נכון וטהור עם החברה, והיא חלק מטקס שיש לו היבטים אישיים וחברתיים בו-זמניים (דגלס, 2004). בחברות מסורתיות ניתן עדיין לזהות גילויים של הגוף והמיניות כאתרים פוליטיים מובהקים המכוונים את הקשר מין – ממון. חדירה לגופן של נשים בחברות מסורתיות למטרות מין מתקיימת תוך פיקוח חמור של פרנסי הקהילה על שמירת הכללים שנקבעו מקדמת דנא. אקט המשגל לעולם אינו רק אקט ביולוגי שעניינו סיפוק צרכים ודחפים מיניים. הוא משוקע כל כולו בעולם של משמעויות חברתיות ותרבותיות עמוקות (מילט, 2006) וכך הוא מופקע מתחום היחיד. המשגל מסמן נקודת חדירה למערכת החברתית ולהתקבלות בתוכה בכפוף לאופן התנהלותו (דגלס, 2004). אם הוא מתקיים על פי הכללים שהחברה מכתיבה, מה טוב. אבל משגל המתחולל שלא על פי הכללים מטופל בדרך אחרת, הכוללת אפשרות להדרה מן החברה. חדירה לגוף הפיזי במשגל שחורג מן הקודים המקובלים, כמו במקרי קיום יחסי מין שלא בהסכמה, אונס או קיום יחסי מין תמורת ממון שלא במסגרת נישואין מוסדרים ומוכרים, סומן על ידי הקהילה כזיהום הגוף וחילולו. חלוקה קפדנית זו מעוגנת בעובדה שלא מדובר במשגל שכל עניינו סיפוק צרכים מיניים, אלא בעצם היותו קשור בצורה שאינה ניתנת להפרדה לשליטה על ממון והסדרת יחסי השליטה.

על כל פנים, לא המטמא הוא שנענש, אלא הגוף המחולל הוא זה שנדחק מן המערכת החברתית כגוף טמא. כך בעולם המוסלמי עד ימינו. היבטים אלה הם שמגלים עד כמה המיניות היא עניינם של הקהילה, החברה, החוקים והמדינה, ועד כמה היא נתונה למיסוד ולפיקוח.

אם כן, המשפחה, יחסי המין והקשר בין מין וממון הם לפיכך תחומים הנתונים לאחריותה של המדינה, בהיותה הגוף העליון הממונה על שמירת הסדר, אשר לו מונופול על הפעלתם הלגיטימית של אמצעי אלימות (וובר, 1961). במאמר מוסגר נעיר שלא תמיד ברור למה הכוונה במושג "המדינה", ומה משמעותם של הביטויים "הלגיטימציה של המדינה" ו"ההכרה של המדינה" שמתחוללים כאשר היא מנפקת הכרה באמצעים שונים כגון תעודת לידה או נישואין. בדיוגנו נגזרת הגדרת המדינה מהיותה בעלת המונופול על הכוחות מארגני הסדר, המעצבים את חיי הפרט והקהילה והשומרים מפני חדירתם של גורמים מפירי סדר (Migdal & Schlichte, 2005).

זונות כפורעות הסדר הפוליטי

נשים העוסקות בזנות נתפסות כמי שפורעות כללים ומפירות את הסדר וכמי שנוטלות לעצמן חירות אסורה לצבור ממון תוך שימוש במיניותן שלא על פי הכללים, החוקים וההסדרים הנוהגים בקהילה וקבועים על ידי המדינה. המדינה מפקידה בידי הרב, הכומר, הפסיכולוג, המומחה, הרופא, הקצין, וכמובן הפוליטיקאי את התיחום והפיקוח על ניהול המיניות התקינה ועל הענישה של הסוטים מכך (פוקו, 1996). אלה נוקטים אמצעים מהסוג שעליו הצביעה דגלס (2004) על מנת לסמן את העוסקות בזנות כלכלוך חברתי וכמעבירות מחלות, ומעל הכול כמי שמסכנות את הפיקוח על הציר החיוני לניהול חיים תקינים ובריאים של הקהילה החיה במדינה. הגוף, טוען פוקו (1996), הוא חלק מן הכלכלה וכלי בידי תהליכי הייצור והפיריון. אשר על כן הפונקציות הקהילתיות הללו חייבות להישאר תחת שליטה מלאה של המדינה. גופם ויכולתם המינית של אזרחי המדינה, פוטנציאל הפיריון וההולדה, וגם כוח העבודה, הם המקור הכלכלי של הפיריון והייצור של המדינה, ואינם רק עניינם הפרטי של האזרחים והאזרחיות (Foucault, 1984). במובן זה גופן של נשים ומיניותן הם חלק בלתי נפרד מתהליכי ייצור שהמדינה מבקשת להבטיח את שליטתה עליהם. לפיכך, כשנשים נוטלות חירות לעצמן להפיק ממון ממיניותן, נזעקת המדינה, לא רק בשל הזוהמה והסכנה האורבים לחברה, אלא גם בשל זליגת השליטה על הרכוש, הפיריון והייצור שעליהם היא מופקדת. כיוון שרכוש וממון והקצאתו הם יסודות המשפיעים על ארגון הסדר החברתי, ריבודו ותחזוקתו, מבקשת המדינה מונופול בלעדי על הסדרתם.

המשפחה כזירת שליטה על מין וממון

מיניות וקניין פרטי

על הקו החוצץ בין ההגדרות הבינריות "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" עם כל מה שמשמע מכך ושנדון לעיל, עמד אנגלס (1940), גם אם לא במונחים אלו, בחקירתו את מוצא המשפחה. אנגלס היה אחד ההוגים הראשונים שעסקו בארכיאולוגיה של הידע בתחום זה ופרצו את הדרך אל מקורות הקשר שבין קניין ובין שלילת האוטונומיה מנשים. אף שלא הנשים ואף לא מיגורה של הזנות הם שעמדו בראש מעייניו בעת שעסק בניתוח, כי אם מיגורו של הרכוש הפרטי, הוא הצביע על ההבדל שבין שימוש במין תמורת ממון באופן גלוי וישיר, לבין מין תמורת ממון בהליך עקיף ומורכב, המתבצע דרך אכיפת חוקי ירושה שהמדינה מחוקקת, והסדרי ממון כחלק מהתקשרות נישואין, במהלכם ובסופם, קרי מוסד הנישואין והסכמי ממון. מנקודת מבט זו קיומה של הזונה טומן בחובו סכנה לבעלות על רכוש וממון.

הזנות איננה מופרדת ממודל האישה "ההגונה" אצל אנגלס (1940), אלא היא חלק מאותו רצף המסדיר את הדיכוטומיה בין "מיניות רעה" ל"מיניות טובה" על ידי המדינה. דרך מודל המשפחה עולה הזונה בבירור כניגוד לדימוייה ולייצוגה של אשת משפחה, הרעיה והאם, האישה "ההגונה" (תרשים 1). ההתייחסות למיניות במסגרת המשפחה כ"מיניות טובה", בהקשר של ניתוח זה, ממלאת תפקיד מתודולוגי, שעניינו חידוד המתח בציר שבין "מיניות טובה" ל"מיניות רעה", במסגרת הפוליטיזציה של הזנות. במונח זה, אין לראות בהתייחסות זו להיבטים אלו כממצים את הנושא, שכן, עניינו של אנגלס (1940) במשפחה היה רתום לדיון על ירידה לשורשי הגורמים לצבירת הרכוש.

אנגלס הבין נכונה את יסודות המיתוסים ככאלה שנועדו לשרת אינטרסים חומריים, כפי שהמיתוסים הקדומים, כגון המיתוס על חווה ולילית (אזרחי וגפני, 2005), שמילא את הפונקציה של פיצול המיניות ל"טובה" ו"לרעה" ואת פיצול המגדר לגבר ואישה. זאת על בסיס השקפתו שההוויה החומרית מעצבת את התודעה המיתולוגית ומכלכלת אותה (אנגלס, 1940).

לדברי אנגלס (1940), מאחורי הכוח, המדרבן את התשוקה לצבור רכוש ולארגן סביבו את מוסד המשפחה ההטרואסקואלית הגרעינית, מסתתרת חרדה. הגברים, טען, התוו את גבולות האוטונומיה, שבתוכה יכולים בני הזוג במשפחה הגרעינית ההטרואסקואלית לנוע. הם קשרו את המשפחה למערך הפוליטי הרחב של סדר ומשטר והפכו אותה לאבן הבניין הכלכלית הבסיסית, שעליה ניתן להשתית חברה ומדינה. אלא שתהליכי צבירת הקניין וייצור ההון הניעו את גלגלי ריבוד המעמד. על

מנת שהון ורכוש יזרמו בצורה תקינה בחברה צודקת ועל מנת שרכוש והון יעברו באורח הולם בין הדורות, על המשפחה להיות כפופה לסדר הפוליטי עצמו ולחוקי ירושה, המסדירים את שימור הקניין בידי בני אותו המעמד.

מונוגמיה והטריזם

המשפחה המונוגמית היא המסגרת שעליה מופעלים חוקי הירושה, והיא המוסד המופקד על התנאים הכלכליים של צבירת הון וקניין. אלא שמשפחה מושתתת לא על תנאי קניין והון בלבד, אלא גם על יחסי מין וקשרים רגשיים בין פרטים. מנקודת מבטו של אנגלס (1940) שאלת קשרי האהבה ויחסי המין לשם הנאה בין הפרטים במשפחה הבורגנית אינם מהותיים לה. שלטון הגבר במשפחה והעמדת צאצאים, שיוכלו להיות יורשי רכושו האמיתיים, הציבו את הנישואין על קביעות ומונוגמיה. אלא שעקרונות כינונו של מוסד הנישואין מחייבים רק את האישה. מגמה זו לבשה בחברה המערבית המודרנית צורה של מנגנוני שליטה שונים מאלה הגלויים והישירים העולים מן הקודים המסורתיים הדתיים והמיתולוגיים. הפיקוח על הגוף ועל הפריון מעוגנים בהסדרים ובחוקים שבהם עד היום המדינה מתערבת באמצעות מוסדות בריאות ורווחה ובניהול חיי המשפחה מנימוקים אידיאולוגיים. לדוגמה, במדינה ליברלית תעמוד בראש "טובת האישה" כפרט, אך עם היווצרותו של מתח בין שליטתה של האישה על גופה ובין היותה בעלת פוטנציאל הולדה, נדחקת מייד טובה זו על פני "טובת הילד", או "טובת המשפחה". בעת המודרנית ממחישים זאת חוקי ההפלות במדינות המערב, בארצות-הברית וכישראל, וגם טיפולי הפוריות, שבמדינת ישראל הם נגישים ביותר, ממניעים של מדיניות לאומית (ברקוביץ, 1999).

מנקודת המבט של הסדר הפטריארכלי היו נחוצים כאן שני מוסדות על מנת לשמר את כוחם הכלכלי והחברתי של הגברים, המשפחה והמדינה; אולם החופש היחסי הקדום ביחסי המין, שממנו נהנו גברים מאז ומעולם, לא נעלם עם התגבשותה של המשפחה באירופה (אנגלס, 1940). כדי "לשכנע" גברים, שעדיף להם להיכנס למוסד זה, הכניסה הפטריארכיה את "ההטריזם" לתוך תחומי הלגיטימציה החברתית. "הטריזם" הוא מונח שהביא אנגלס מיוון העתיקה (Hetaera) – הטאירה – זונת צמרת) כדי לתאר את יחסי המין של גברים עם נשים לא נשואות, בצדו של מוסד המשפחה, מושג שעבר בהדרגה לזנות גלויה, בצורת מוסד הפילגשות. "הטריזם" מכיל בתוכו את הזנות, הפילגשות והפוליגמיה ופועל ככל מוסד ציבורי אחר. הוא ממשיך את החופש המיני הישן לטובת הגברים. המעמדות השליטים ומוסדות המדינה לא זו בלבד שהם סובלים אותו, אלא הם אף תומכים ומכוננים אותו (אנגלס, 1940). במצב זה נשמרת תלותן הכלכלית של נשים בגברים, וגופן, מיניותן ופריוןן מוכפפים לפיקוח שתמורתו הן זוכות לקיום כלכלי ומעמד חברתי לגיטימי. ניתוחו זה של

אנגלס את מקומן של הנשים בחברה, המבוסס על התפיסה ש"הניגוד המעמדי הראשון שהופיע בהיסטוריה התחיל עם התפתחות הניגוד בין הגבר והאישה בנישואי הקבע, והדיכוי המעמדי הראשון – עם דיכוי מין הנשים על ידי הגברים" כלשונו (אנגלס, 1940, עמ' 43), מטשטש מאוד את ההבדלים בין נשים באשר הן, בעיקר הבורגניות הנשואות, ובין אלו העוסקות בפועל בזנות (אנגלס, 1940).

מאחר שעניינו של אנגלס התרכז בביקורת על קניין פרטי וצבירת הון, ופחות בהבחנה בין "מיניות טובה" ל"מיניות רעה", ניתוח המשמעות של הכוח הפטריארכלי לוקה בחסר. המהפכה החברתית תביא לדעתו להיעלמות היסודות הכלכליים של המשפחה הבורגנית, ואז ייעלמו גם הצורות השונות של דיכוי הנשים. המהפכה, שמשמעה העברת הנכסים וכלל אמצעי הייצור לבעלות של כלל החברה, תעלים את הדאגה לירושה וליוורשים ואת העבודה השכירה של הפרולטריון, וממילא תעלם גם הזנות. המסקנה היא שהזנות אצל אנגלס (1940) מקושרת למצב הקפיטליסטי-חברתי.

מין תמורת ממון במרחב הקומוניסטי

טענה זו תקפה אם מקבלים את התפיסה הרדוקציוניסטית הרואה בזנות עבודה ככל עבודה, תפיסה המרדדת אותה לאופן של הפקת הממון גרידא בלי לעמוד על הכוחות הפטריארכליים הקושרים את המימד הייחודי שלה למין ולמיניות. אומנם כוחות אלה מתגלים כקושרים בין "כוח ייצור" לבין הקפיטל, אולם יש כאן התעלמות מ"אופני הייצור" המכוננים שני צירי יחסים מקבילים, הציר הקפיטליסטי והציר הפטריארכלי. אנגלס (1940) מניח שעם התפרקותו של הראשון יתפרק גם האחרון. הנחה זו פזיזה מדי, כפי שהעיד הסדר הקומוניסטי: הרי המשפחה הגרעינית לא התפרקה בסדר הקומוניסטי. צריך אם כן לבחון את המיניות כפי שהיא עולה מתוך ציר הפטריארכיה, ולא להסתפק בניתוח שורשי הבורגנות והקפיטליזם. הישרדותה של הזנות גם במדינה הקומוניסטית העלתה שגם במשטר זה היא שימשה להבחנה בין "מיניות טובה" ובין "מיניות רעה". על פי רוברטס (2006), הזנות בברית-המועצות נתפסה כסטייה של החברות הקפיטליסטיות המנוונות, אשר לעולם לא תוכל להתקיים באוטופיה הקומוניסטית, והיא "מפוררת את אושיות החיים החברתיים". עם עליית הקומוניזם נקטו השלטונות הסובייטיים בתוכנית הפרופילקטורה, שבמסגרתה אושפזו הזונות בכפייה, נדונו לעבודת פרך, "חונכו מחדש ברוח הפרולטרית" ולאחר מכן נשלחו לבתי החרושת. על אף הגישה המדינית המוצהרת המשיכה הזנות להתקיים במחתרת, והיו גם בתי בושת פרטיים, ששירתו את החברי המפלגה בעלי זכויות היתר מהבירוקרטיה הסובייטית (רוברטס, 2006). נובע מכך שגם המעבר לקניין ציבורי, כפי שהיה בברית-המועצות, לא חיסל את הזנות, משום שהצורך בה, על מנת שתגדיר את התקין, הוא עמוק ורחב הרבה יותר ממאבק המעמדות.

הזנות, שעניינה קיום יחסי מין או סיפוק גופני תמורת אתנן, נושאת בקרבה את תו הערך הכלכלי כתו המוטבע בגוף הנשים ובמיניותן. במובן זה נשים נושאות באופן מתמיד את פוטנציאל הזנות, והן נחשדות כמי שבכל רגע ורגע עלול להפעיל פוטנציאל זה על ידי מהלך פשוט לכאורה של קבלת ממון תמורת מין. המגמות ההיסטוריות במאות ה-18 וה-19 סימנו את תחילתו של עידן המתירנות המינית והתפתחות האהבה הרומנטית. גם בעידן זה לא נעלם ציר ההפרדה בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה", אך התחולל שינוי מעניין שניתן ללמוד ממנו על התחזקות עמדתו של אנגלס, קרי, שמיניות בתוך המשפחה הבורגנית ובזנות הן שני צדדים של אותה מטבע – שתיהן עומדות על הציר מין-ממון.

הזנות במערב המודרני

האהבה הרומנטית והקפיטליזם

בעת המודרנית מיטשטשת לכאורה הדיכוטומיה בין "מיניות רעה" ל"מיניות טובה", בעקבות שתי מגמות חדשות המניבות שינוי בתפיסת המיניות בכללותה. מגמה אחת מאפשרת להכניס לתוך תפיסת "המיניות הטובה" "נגיעות" של "המיניות הרעה" באמצעות אהבה רומנטית, הבאה לידי ביטוי, לדוגמה, בקיום יחסי מין קדם-נישואיים. על היבט זה עומד מחקרה של אילוז (2002). המגמה השנייה, לעומתה, מנסחת את המשגל במונחים פוליטיים, ומאפשרת להמשיג אותו במונחים של אונס, ובכך הופכת את "המיניות הרעה" לבת השוואה למיניות באשר היא. היבט זה עולה מתוך עמדתה של מקינון (2006). כתוצאה מהפרדה וטשטוש סימולטניים אלה מאבדים המונחים "רעה" ו"טובה" מכוחם כגדר מוסרית (תרשים 1), ועל מסלול זה מתבהר האופן שבו פוסעת הזנות בעידן הגלובליזציה, ועליה נרחיב בהמשך.

מאז אמצע המאה ה-19 נוספה האהבה הרומנטית כגורם מחזק להמשך קיום המשפחה. היא פועלת כשכבה נוספת להסתרת אותם יסודות משמוע כלכליים העומדים בבסיסו של מוסד זה (אילוז, 2002).

עם שגשוג הקפיטליזם הפך אידיאל האהבה הרומנטית לאופציה לגיטימית, המובילה לנישואין ולקשר מיני בין גברים ונשים. ההכרה באהבה הרומנטית והאידיאליזציה שלה העניקו לקיום יחסי מין לפני הנישואין מימד מטהר לנשים הרווקות, מתוך גישה שזהו רק שלב בדרך אל כינון המשפחה (אילוז, 2002). שינוי זה אפשר בחינה של התאמה כלכלית בין בני הזוג, כשהסדר החוזי נקבע על ידי ההורים, או פרנסי הקהילה. התפתחותה של נורמה זו, שעל פיה בני הזוג מפקיעים את

הזכות לקיום יחסי מין בחסות האהבה, מתקיימת זמנית עד השלב שבו מוחזרת השליטה למדינה ולסוכניה באמצעות המשפחה, חוזה הנישואין והחקיקה. במילים אחרות, במשך פרק זמן קצר מתקיימים יחסי מין שאינם נתונים תחת פיקוח המדינה באופן כלשהו, והזמניות של יחסי המין היא המאפשרת את יכולתה של המדינה לסבול את המצב.

אף כי בתקופה הוויקטוריאנית היה באהבה מימד חתרני, שעמד כנגד מוסד הנישואין, הרי בעידן המודרני, עם התערערות גבולות המשפחה המורחבת כיחידה כלכלית, אימצה המדינה הקפיטליסטית את אידיאל האהבה והפכה אותו למוסד צרכני, אשר משמר את הנישואין ואת הזוגיות ההטרנסקסואלית. במילים אחרות, אתוס האהבה בחברה המודרנית אינו עומד עוד בניגוד לאידיאל המשפחה היצרנית, אלא משלים אותו (אילו, 2002). לפנינו מאמץ פוליטי לעמוד על המשמר מפני אובדן הפיקוח, וליצור נורמה חליפית המבקשת להפקיע את האהבה וגם את המיניות, ולהכפיפה לאינטרס הכלכלי. מבחינה זו למעשה דבר לא השתנה. קווי התיחום הנחוצים להתוויית המיניות הטובה אינם נעלמים, אלא רק מותווים מחדש בהתאם לשינוי. מהלך זה מציב מחדש את הזנות כמנוגדת וכמאיימת, לא רק על מוסד המשפחה, אלא גם על אוטופיית האהבה הרומנטית כאידיאל "חסר אינטרסים" (אילו, 2002). לא רק נורמה זו היא חדשה. עם התפתחותן של תיאוריות פמיניסטיות וקוויריות בגל השלישי, אנו עדים לדיון מעמיק במיניות, ולוויכוח לוהט בסוגיות הקשורות בתפיסות מהותניות או הבנתיות של מיניות. לתפיסות אלו יש השלכות חשובות על הזנות כעיסוק שהיה מקובל לזהותו אך ורק עם הסובייקט הנשי. ואולם ויכוח זה פתח קשת שלמה של אפשרויות יחד עם חתרנות נגד תפיסות פטריארכליות, המעמידות במרכזן את הפאלוס.

טשטוש גבולות בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה"

מול המגמה המרחיבה את גבולות "המיניות הטובה" לתקופה שלפני הנישואין, עומדת מגמה המרחיבה את גבולות "המיניות הרעה" ומחילה את הנורמות שלה גם על פורנוגרפיה ועל אונס, ובכך מפיחה רוח חיים מחדשת וגלויה בתפיסה העתיקה הקושרת מיניות ומסחר (מקורה של המילה פורנוגרפיה היא במילה פורנה, כלומר זונה ביוונית. אוסטינובה, 2005). הדבר בא לידי ביטוי בגישות משפטיות שעל פיהן אונס ופורנוגרפיה הם רק חלק מהשיח סביב הזנות. סוגיות אלו פיתחה המשפטנית וההוגה קתרין מקינון (2006). גם היא מסכימה שקו הגבול בין "מיניות טובה" ל"מיניות רעה" מטושטש, אולם אין בכך כדי לטעון שהפיקוח היטשטש; נהפוך הוא, הסדר הפוליטי הגלובלי המתרחב נמצא מכיל תופעות המכשירות "מיניות רעה" בחסות המדינה כפי שנראה בהמשך. היא מסבירה שהמשגל בחסות הפטריארכיה אינו

שונה מאונס. חיבור זה בין משגל לאונס חושף את מעשה הזנות כמהות הכרחית לכינון מיניותו של הגבר. היא יוצרת קשר נוסף בין שניים אלה ובין המדינה והפוליטיקה:

המודל הטיפוסי למיניות, שעליו יש הסכמה שבשתיקה, עודנו פרוידיאני מאוד ומהותני: המיניות היא יצר בלתי מותנה, קדם פוליטי, טבעי, ראשוני ומולד... הבנייה שתוחמת ומגדירה את החוויה... [כמימד] שעל פיו מתממש המגדר שוב ושוב, ובאמצעותו המגדר מכונן חברתית... כאשר נבין [כי] את הפגיעה בנשים כמינית במידה זו או אחרת – אזי לא נוכל להתייחס למיניות כנקייה מרוב. (מקינן, 2006, עמ' 383)

ועוד מוסיפה מקינן, כי העובדה כי לכוח הגברי יש כוח, פירושה שהאינטרסים של מיניות גברית הם המכתיבים את משמעות המיניות כפי שהן בחיים (מקינן, 2006, עמ' 380–382).

המיניות נועדה לספק את צורכי הגבר, בין כמיניות שהיא "טובה" ובין שהיא "רעה". כחלק מאותה תפיסה גם אונס ופורנוגרפיה נכללים בתוך עמדה זו, והנזקים הנפשיים והפיזיים שתופעות אלו גורמות לנשים מובלעות ונמחקות (מקינן, 2006). חיבורים אלה בין משגל, אונס, זנות ופורנוגרפיה ניצבים כאן כהסדרים שאינם שונים מן היחסים המיניים הישנים, אלא הם מולבשים בלבוש עדכני ומוצגים שוב ושוב ככורח וצורך גבריים טבעיים שבהם נחשפת התביעה להמשכת טיפוחה של הזנות כמענה לגיטימי לכורח זה.

אהבה רומנטית מצד אחד, והגדרת המשגל כאונס מצד שני, מרחיבים את גבולות הדיון תוך פריצת הגבולות הצרים והנוקשים יותר המחלקים בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" כתופעות מנוגדות. במקביל לטשטוש גבולות זה נחלשים גם הגבולות הכלכליים והתרבותיים של המדינה בת ימינו לנוכח תהליכי גלובליזציה (תרשים 1).

זנות וגלובליזציה

גלובליזציה הינה תהליך רב-מימדי שנמשך מזה כמה עשרות שנים, המשפיע על הכלכלה והפוליטיקה של המדינה במשמעות הרחבה של המושג. לענייננו, התהליכים הללו חשובים כיוון שהם מחלישים את כוחות מנגנוני המדינה והופכים אותה לתלויה בכוחות בין-לאומיים ולמשרתת אותם. כוחות כגון מוסדות פיננסיים כמו הבנק העולמי וקרן המטבע הבין-לאומית, פסגות בין-לאומיות של המדינות החזקות מבחינה כלכלית כגון ה-G8, פירמות כלכליות בין-לאומיות החולשות על כלכלותיהן של מדינות בעולם הבלתי מפותח, ארגונים פוליטיים בין-לאומיים כגון בתי המשפט

הבין-לאומיים, ארגוני האו"ם באירופה ועוד, כל אלה מציבים בפני המדינה אתגר של לגיטימציה וריבונות שבה המדינה מוצבת עקב כך בתהליכים של טרנספורמציה. בין שני אלה, היחלשות גבולות המדינה ושטוש הגבולות בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה", נוצרת זיקה שמלבישה את הזנות בלבוש תואם לשינויים שנוצרו. הזירה הבין-לאומית נפתחה ויצרה מקום להגדרות מחודשות של מיניות וזנות. מעתה הרצף ללא גבולות של סחר במין הוא מורכב הרבה יותר מכפי שהוא מוצג ומיוצר במוסדות המדינה, אף כי הציר המהותי נותר כשהיה: הזנות כעניין שקושר מין וממון.

בכל העולם החופשי, וגם בישראל, נמצא הסחר בבני אדם בעלייה מתמדת. האוכלוסיות הנפגעות ביותר הן על פי רוב תושבי מדינות עניות, מיעוטים, ילדים ונשים. הביטוי הנפוץ והפומבי ביותר הוא הסחר בנשים בתעשיית המין, אף כי יש לו פנים רבות (לבנקרון ודהאן, 2003). סחר בבני אדם היה קיים תמיד, אך קיבל צורות חדשות, מתוחכמות ומקיפות יותר, בעקבות האפשרויות שעידן הגלובליזציה מאפשר. גם כאן, ההסדרים הבין-לאומיים פועלים על פי מוסר כפול ומושרשים במיתוסים עמוקים, המלמדים עד כמה התופעה אוניברסלית.

לבנקרון ודהאן מעלים בחיבורם את הנתונים הבאים: בשני העשורים האחרונים חל גידול משמעותי בסחר בבני אדם למטרות מין, והוא משתקף בצמיחת הסחר במין לסדר גודל של תעשייה בין-לאומית מגוונת (לבנקרון ודהאן, 2003). הכלכלה הגלובלית קשורה בטבורה לתפקודן של המדינות. מדינות המבקשות סיוע כלכלי נאלצות להתאים את עצמן לאידיאולוגיה כלכלית חברתית ניאורליברלית. התאמה זו כוללת, בין היתר, גם צמצום כוח השליטה של המדינה בעיצוב המדיניות הכלכלית ובעיצוב מדיניות החברה והרווחה. "פתיחת שווקים מקומיים בפני משקיעים זרים, הפרטה וביטול סובסידיות לענפי משק מקומיים" (לבנקרון ודהאן, 2003, עמ' 10) העבירו את מרכז הכובד של כוח השלטון מידי המדינה לידי הכוחות הכלכליים הגלובליים. כתוצאה מכך מדינות עניות נאלצו לערוך שינויים רבים בעיצוב המדיניות, כך שהצרכים יעמדו בהתאמה לצרכים הפנימיים של החברה, כתנאי לקבלת סיוע מקרן המטבע הבין-לאומית ומהבנק העולמי. לטענת לבנקרון ודהאן השינויים הללו הם שגרמו להידרדרות החברתית והכלכלית של מדינות רבות. הידרדרות זו כללה, בין היתר, גידול חד באבטלה ובעוני, שירותים חברתיים מצומקים, התרחבות הפשע, התפתחות שוק שחור ואיתו שוק עבודה לא פורמלי, שעובדיו חסרי הגנה מפני גילויים של ניצול ואלים (לבנקרון ודהאן, 2003). תהליכי שינוי מסיביים אלו נובעים מהתמוטטות הרשויות במדינות הגוש הקומוניסטי ובמחצית הדרומית של כדור הארץ. ההתמוטטות וההידלדלות של הקהילות הללו היא אשר פתחה לארגוני פשע רבים פתח לעסוק בסחר בנשים בקנה מידה עולמי, כמקור הכנסה אטרקטיבי יותר. בהיות הסחר בנשים בעל רמת סיכון נמוכה ורווחים גבוהים, בעיקר בהשוואה לצורות סחר בלתי חוקי אחרות בקנה מידה עולמי כמו סמים ונשק, נוטות רוב רשויות

השלטון במדינות המפותחות לעצור ולהעניש את הנשים ולא את הסוחרים. בנוסף, בהיותה של הזנות חלק מתחום עניינם של גברים, קל מאוד לארגוני הפשע לשחד פקידי ציבור ואנשי ממשל, וגם פקידים ושומרים במעברי גבול, שרובם צורכים שירותי מיין, כדי להבטיח את המסחר (לבנקרון ודהאן, 2003). למעשה, כל הדינמיקה הזו מתחוללת בתוך עולם של גברים, למען גברים, על ידי גברים. לבנקרון ודהאן (2003) מדגישים כי ככל שתקנות ההגירה של מדינות היעד חמורות יותר, כך נשים המבקשות להגר אליהן מסתמכות יותר על ארגוני פשע שיסדירו את כניסתן ואת עבודתן כדי לעקוף את הדרישות החוקיות.

בעצם זהו תהליך של הפרטת המבנים המדינתיים שכווננו את ההבחנה בין "מיניות טובה" ל"מיניות רעה" מאז ומעולם. הזנות עוברת הפרטה באותו מובן שכל המבנים הכלכליים עוברים הפרטה וחוצים את הגבולות המדינתיים, תוך שהם מקבלים פנים גלובליות. במובן זה לא מדובר בהיחלשות המדינה ביחס לשוק העולמי אלא בהתעצמותה כזרוע ביצוע מפריטה. לפיכך לא ניתן לראות את אוזלת היד שהמדינה מגלה בהתמודדות עם הסחר הבין-לאומי במין ובממון כנובעת מחולשתה. השלכתה של מציאות קשה זו על היחס לנשים בחברה, כסובייקט אנושי, מתלכדת עם תפיסת אחד מתפקידיהן החברתיים המסורתיים – הענקת שירותי מיין. בנוסף, הגירת עבודה וזנות נחשפות כתופעות שכנות, המתרחבות בהתמדה בעולם הניאור-קפיטליסטי; אולם שכנות זו כשלעצמה איננה חדשה. ידוע שנשים עניות שעברו והשתכרו פחות מן הדרוש למחייתן "השלימו" את הכנסתן על ידי עיסוק בזנות עוד בימי המהפכה התעשייתית (רוברטס, 2006).

תיאור זה משקף כיצד מאפשרת הגלובליזציה להמשיך ולהחזיק בו־זמנית בקיומו של הציר מיין-ממון גם כעברייני וגם כחוקי בכל שוקי העולם. מדינות משתיתות חלקים משמעותיים מכלכלתן על תעשיית המין. תהליכי הגלובליזציה עודדו צמיחה של שוקי מיין נגישים, שבהם יש ביקוש רב לנשים זרות, בדרך כלל ממדינות עניות. נשות העולם השלישי נתפסות כמקור לגירוים מיניים חדשים. גברים מהוגנים מארצות מערביות מוצאים דרכם לבילוי חופשתם בארצות הפסיפיק ובדרום מזרח אסיה, ובמיוחד בתאילנד, ויוצרים תיירות מיין ענפה ומשגשגת. הסחר בנשים פועל על פי כללי השוק, ובו הסחר במין כמוהו ככל סחר אחר. מסחר זה בא לידי ביטוי בעלייה דרמטית של מרכזי זנות, שבהם נפגשים ספקים וצרכנים של שירותי מיין מכל רחבי העולם, של תיירות מיין המשוקת במערכות תקשורת, חוצות מדינות ותרבויות, כמו האינטרנט. על מנת לנהל רשת ענפה זו התפתחו עקרונות מסדירים חדשים של פיקוח על מיניות וזנות שמתאפשרים ככל שגבולות המדינה וכוחה נחלשים לנוכח תהליכי גלובליזציה מואצים, ותלותה של המדינה בתהליכים אלה נעשית כמעט בלתי נמנעת. על כך כותבת אלכסנדר (Alexander, 1997) במאמרה המכונן על תעשיית המין באיי בהאמה, תעשייה שמרוויחה כשני שלישים מהתפוקה הכלכלית של מדינת

בהאמה. תעשיית התיירות בבהאמה מבוססת על זנות, והמדינה נותנת חסות פורמלית על תעשיית תיירות המין. המדינה משמרת את תעשיית המין כחלק אינטגרלי מהתענוגות שהמדינה יכולה להציע לתיירים. כך הפכה תעשיית הזנות למרכיב יסודי שמבטיח את הצמיחה בכלכלת המדינה של בהאמה. אולם, בעת ובעונה אחת, מעצם היותה של בהאמה מדינה קתולית, היא מעלה על נס גם את האתוס של קדושת המשפחה והפריון ומציגה אותם כיעד לאומי. אך מאחר שלא ניתן לשכן את הזנות ואת המשפחה זו לצד זו כיעדים לאומיים, המדינה אוזרת בשני הקצוות, מצד אחד ממסדת את הזנות ומצד שני מגנה את הזנות כבלתי נאמנות למדינה. המקרה של בהאמה משקף היטב כיצד דבר לא השתנה בעניינה של המדינה לרצות בזנות ולגנותה באחת, וכך להנציח את ההבחנה הנושנה בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" ולנקוט פרקטיקות של מיסוד ופיקוח סותרים אך בר-זמניים (תרשים 1).

אמביוולנטיות ורדודש במצב בישראל

לא בכל המקרים מצב העניינים הוא כל כך ברור כמו באיי בהאמה, שבו ניתן להצביע במפורש על הדואליות שבין זנות ובין "מיניות טובה". מדינת ישראל מספקת דוגמה למצב עניינים מורכב ופחות מפורש מזה. הטענה שלפיה המדינה איננה מבקשת למגר את הזנות כליל, מוצאת הד ציבורי עכשווי בדבריו של ח"כ רשף חן, מסייעת שינוי בכנסת:

אני מניח, שכולנו מבינים שהתופעה קיימת בגלל הביקוש. אם מישהו יראה לי שאנחנו יכולים להפסיק את התופעה, אני אשמח להצטרף אליו. אשמח שמישהו יראה לי איפה כן הצליחו לעשות את זה... אבל עד אז, אם אנחנו מוכנים לקבל את ההנחה, שבחברה ובחברה הישראלית בפרט, על המרכיבים השמרניים שלה שיוצרים דחף מיני, בלתי ממומש, חזק מאוד, אנחנו לא נצליח למגר את תופעת הזנות [הדגשה שלנו, ה.ד.כ. וא.כ.]. (מכון תודעה, 2003)

דברי חבר הכנסת רשף, שלפיהם ישראל לא באמת מעוניינת למגר את הזנות, מאששים את טענתה של מקינון. הביקוש לזנות הוא כורח הכופה כביכול על המדינה מדיניות מסוימת. דבריו של חבר הכנסת רשף גם מתכתבים עם מדיניות חקיקתית ארוכת שנים בתחום זה. בשנים 1962 ו-2000 נערכו שתי רפורמות חקיקה מקיפות בסוגיית הזנות בישראל. בשנת 1962 נחקק החוק לתיקון דיני העונשין (עבירות זנות), התשכ"ב-1962, אשר החמיר באיסורים הקשורים בעיסוק בזנות. בשנת 1977, בעקבות הוועדה לבדיקת בעיות הזנות, בראשות השופטת הדסה בן עתו, שולבו הוראות חוק אלה בסימן י', "זנות ותועבה" לחוק העונשין החדש, שנחקק באותה שנה (קמיר, 2002). כותרת החוק חושפת את יחסה הבעייתי של מדינת ישראל אל

התופעה. אף על פי שהמילה "תועבה" מתייחסת בחוק לפרסומים פורנוגרפיים, צימודה למושג זנות ועצם משמעותה הרחבה של המילה, תוך קישורה למקורותיה הדתיים וההיסטוריים (מקורה של המילה "תועבה" הוא בתנ"ך, שם היא מופיעה בהקשרים של זנות או הומוסקסואליות, ומשמעה שחיתות מוסרית מינית ורוחנית. שטיינברג, תשמ"ג), מעידים על שימורה של תפיסה מפותלת של המדינה לנושא. טענה זו באה לידי ביטוי גם בספרה של קמיר (2002, עמ' 184): "חוק העונשין הישראלי, כמו החוק הבריטי, אינו מביע, לכאורה, עמדה מוסרנית כלפי העיסוק בזנות וגם לא עמדה ליברלית המחייבת רגולריזציה של הזנות". הזנות מוצגת בחוק הישראלי כעיסוק שלילי, ועם זאת החוק אינו הופך את הנשים העוסקות בזנות לעברייניות. מאחר שהזנות אינה מוגדרת כלא חוקית, ניתן להסיק מכך, כי היא מותרת בגבולות מדינת ישראל. כל זה משמש קרקע נוחה לקליטת מגמות הגלובליזציה של הזנות, שהכו שורש עמוק בישראל. העדר בהירות בעמדתה של ישראל מגיע לכדי קיצוניות וסתירה ביחסה לסחר בנשים.

ישראל חתמה על מספר אמנות בין-לאומיות המחייבות אותה לפעול נגד הסחר בנשים. בו בזמן מצאה הוועדה לזכויות אדם של האו"ם בשנת 1998 שיחסה של ישראל אינו תואם את רוח האמנות. בשנת 2002, לדוגמה, פרסם האו"ם דוח על מאבק בפשעים בין-לאומיים המלמד על כך שיבוא נשים לישראל מגיע ל-3,000 בשנה. רק בשנת 2001, לאחר פרסום הדוח האמריקאי (US Department of State, 2001) העוסק בסחר בכני אדם על הסחר בנשים גם בישראל, החלו רשויות המדינה לפעול נגד הסחר בנשים למטרות מין בשיתוף עם ארגוני זכויות אדם. זאת מאחר שפרסום הדוח לא רק המיט בושה על ישראל, אלא גם הציב איום ממשי, על ידי איסור מתן סיוע כלכלי שאינו הומניטרי למדינות שאינן עומדות בתקן המלחמה בסחר בנשים (לבנקרון ודהאן, 2003). ברוח של 2002 הועלתה ישראל לדרגה השנייה מתוך שלוש בדירוג העולמי של דוחות האו"ם לגבי מדינות שנאשמות בסחר בנשים, וזה דירוגה גם ברוח של 2003. האיום הכלכלי הוסר, אבל גם הדרגה השנייה, על פי לשון הדוח, פירושה שישראל אינה מקיימת במלואן את אמות המידה המינימליות לחיסול הסחר בנשים (המרמן, 2004).

תופעת הסחר בנשים נדונה מתוך הבנת הקשר בין מיניות וממון, ולא אחת דנה ועדת החקירה שהוקמה בעקבות הדוח האמריקאי בהיבט הכלכלי. לדוגמה, הנכונות לטפל בנושא עלתה באופן אירוני רק כאשר בדיון הועלתה אפשרות של גביית מיסים מרווחים המופקים מן הסחר בנשים (לבנקרון ודהאן, 2003). המניע לגישה אבסורדית זו היה הרצון כי הסוחרים לא ייצאו נשכרים לחלוטין מחטאם, כשהם גם נהנים מהפקת רווחים בלתי חוקיים וגם לא משלמים מס. באותה ישיבה ב-2001 שר הבריאות דאז, ניסים בן דהן, העלה לדיון את שיקומן של קורבנות הסחר, אך נגדו הושמעה הטענה המסורתית בדבר חוסר תקציב (לבנקרון ודהאן, 2003).

היחס האמביוולנטי העולה מהתהליכים המורכבים בתנאי גלובליזציה ביחס לחיבור מין-ממון בין זנות ובין סחר בנשים מודגם היטב במדיניות זו. חשוב לציין שההתמקדות היא בבעיית הסחר בבני אדם כשלעצמו, ואילו עצם ההתמודדות עם סחר במיניות ובנשים נדחק הצידה (לבנקרון ודהאן, 2003). באמנות בין-לאומיות לגבי סחר בנשים שהוזכר לעיל גם נשמר הוויכוח לגבי חשיבות ההבחנה בין זנות בכפייה לזנות כבחירה. ב-1949 גינתה "אמנת האו"ם לביטול סחר בבני אדם וניצול זנות" כל מי שמנצל אישה העוסקת בזנות, גם אם היא הסכימה לכך; ואילו באמנות מאוחרות יותר יש הבחנה מובלעת בין זנות כפויה לזנות מבחירה. ההגדרה המשפטית הבין-לאומית, המקובלת כיום, אושרה בשנת 2000, ומטרתה להילחם בסחר בבני אדם, במיוחד בסחר בנשים ובילדים, ולהגן על נפגעי, תוך כיבוד זכויות האדם שלהם. מנסחי האמנה נמנעו מניסוח מפורש שיכלול את הזנות מרצון תחת ההגדרה של סחר בבני אדם, אף כי הייתה הסכמה גורפת, כי זנות בכפייה נכנסת להגדרת סחר הנשים (לבנקרון ודהאן, 2003). במילים אחרות, הכנסת התופעה של סחר בנשים תחת הגלובליזציה אפשרה את הרחבת ההגדרה המסורתית והכנסת הזנות לתחום ההגדרה של סחר בנשים, אך לא הובילה להתמודדות מעמיקה עם מקורותיה ועם הכוחות הקמאיים של המדינה, המאפשרים אותה. הפעולות שננקטו הבחינו היטב בין הטיפול בציר מין-ממון כאופציה לגיטימית לפיתוח תעשיית המין, ובין הסחר בנשים כבנות אדם שעליהן מושתתת כל התעשייה הזו.

הסחר בנשים זוכה כיום לפרשנויות שונות אשר להן השלכות מעשיות על המדיניות והאמצעים להתמודדות איתו ועם קורבנותיו (לבנקרון ודהאן, 2003). הגישות שנוקטות רוב המדינות מלמדות על האינטרס שלהן להמשיך ולראות בזנות המהגרות ובקורבנות הסחר איום סמוי על גבולות שליטתה של המדינה. גישות אלו מתמצות באופן חוזר בהדגשת העיסוק בזנות כתופעה אקראית שאליה נקלעות נשים כפרטים ואף לעיתים עוסקות בה כעניין של בחירה (לבנקרון ודהאן, 2003) ומתעלמות מן היסודות המבניים המכלילים אותה. אינטרס זה נועד לחזק את ההפרדה בין מעשה הסחר הלא מוסרי לבין הגילויים הלגיטימיים כביכול של זנות מבחירה. מהלך אנלוגי מפותל כזה נועד לשמר את הפריבילגיות המיניות של הגברים גם מחוץ למוסד המשפחה, וכנגזרת מכך למנוע את האפשרות של נשים לצבור הון מסחר ביחסי מין מחוץ לגבולות הפיקוח של המדינה בסדר גלובלי. באופן זה עולה בבהירות המגמה הישנה-נושנה, לקיים את ההבחנה בין "מיניות טובה" ל"מיניות רעה" באמצעות שימור הזנות כמסמנת גבול, גם במצבים קיצוניים של סחר בבני אדם.

הטיפול במקרים של ישראל ובהאמה ואף הקישור בין סנקציות בין-לאומיות ובין סחר בנשים מבקשים לתחום את הזנות ולהשאירה תחת פיקוח עם מידות שונות של מיסוד, ואין לראותם אלא כאמצעים חדשים לעיקרון הישן של שמירה על הסדר

והתגוננות מפני תוהו, שהוצג בניתוח הטאבו שתכליתו תחזוקתה של חברה נקייה מפני זוהמה, כפי שעלה מניתוחה של דגלס (2004). ככל שהדברים משתנים כך הם נותרים כשהיו, כמאמר הפתגם הצרפתי: plus ca change plus c'est la meme chose (ככל שזוה משתנה כך זה נותר כשהיה).

סיכום ומסקנות תיאורטיות

מאמר זה דן במושג הזנות כתופעה פוליטית. על מנת לבסס את הטענה שלא מדובר ביחסים אקראיים, אישיים ומלוכלכים המתקיימים במרחבים שוליים הרחק מעיני השלטון, תוארה התופעה כפי שהיא ניבטת בשני צירים: ציר גלוי וציר סמוי. בבדיקה זו זוהו מקורותיהם וזיקותיהם לסדר הפטריארכלי. כבר במהלך ההתחקות אחר השורשים המיתולוגיים הדתיים וההיסטוריים המופיעים בספרות המשמשת להנחות המאמר, ניתן היה להבחין בקו תיחום בין "מיניות טובה" ובין "מיניות רעה". הזנות, כתופעה פוליטית, מקושרת למין וממון ובמובן זה חולשת על ציר שהמדינה, כמוסד המרכזי של חברה, מופקדת עליו. המדינה רותמת את הזנות לכינון הסדר הרצוי לה באופן שמעמיד אותה כניגודו בשני מובנים. ראשית כדי ליצור את הבחנה המבוקשת בין "מיניות טובה" ובין "מיניות רעה", ושנית כדי להתוות את הקו התיחום בין סדר לתוהו. אף כי שתי הבחנות אלה אינן נחשפות תמיד באופן ברור לאורך התקופות ההיסטוריות, הן מתקיימות ומבליחות כפועל יוצא של סגנון תרבותי ורמת הסדר הפוליטי. מידת הלגליזציה ומידת הלגיטימציה של תופעת הזנות עלו כשני פרמטרים של שימוש פוליטי של מיסוד ופיקוח שהמדינה מפעילה. הפיקוח יכול למצב את הזנות במרחב המכונן אותה כבלתי לגיטימית בעליל, או למסד אותה בדרכים שונות עד כדי ניסוחה ותפיסתה כענף שעליו מושתתת כלכלת המדינה. בכל מקרה גם בתקופות של גינוי חריף של הזנות, אין המדינה מעוניינת במיגורה. בבדיקת ההגדרות והקווים התוחמים בין "מיניות טובה" ל"מיניות רעה" מתקיימת דינמיקה שמטשטשת את גבולות הקשר בין מין וממון גם במקרים של "מיניות טובה" וגם במקרים של "מיניות רעה" ונוצרת נדידה של יסודות מתחום אחד למשנהו. במאה ה-20 הפכו גילויי מיניות לפעילות נסבלת גם בפרהסיה, וקושרו לרומנטיקה. הקשר מין וממון עבר שינויים בין התקופות, ובעת החדשה זוהו אצל אנגלס (1940) כיסודי לשליטה על הקניין הפרטי, אצל אילו (2002) חובר לאהבה הרומנטית ואילו מקינון (2006) קשרה אותו לאונס. כל אלה התרכזו בניתוח רדוקציוניסטי בסוגיות מיניות וממון כשלעצמן, וכשלו בפירוק הציר המחבר מין וממון. הם עמדו על התכנים המהותיים המכוננים את המיניות לעצמה או את הממון לעצמו אך לא על הציר המקשר ביניהם

והיוצר את המבנה המנציח את החיבור בין מין לממון. חיבור זה שנעלם מעיניהם הוא חיבור מהותי לתכנים הפנימיים המחוללים את הפוליטיזציה של הזנות שעליו מבקשת המדינה לפקח. בתוך דינמיקה שהתפתחה בעידן הגלובליזציה נרתמה המדינה מחדש לנכס ולהחזיר לעצמה את השליטה על הציר מין – ממון, וכך הרחיבה את גבולות ההכלה, מה ששימש כבסיס מחודש לסובלנות גם כלפי סגנונות וגילויים חדשים של עיסוק בזנות וגם כלפי הגדרתה כפעילות הנעשית כביכול מתוך בחירה. גילויים אלו השתקפו מתוך תהליכי התיעוש המואצים שהגדילו תעשיות של העוסקות בזנות והגיעו לשיא בעידן הגלובליזציה, שבו הייתה הזנות לענף תעשייתי. הדבר בולט במיוחד כאשר מתברר שהמשיכה של גברים מערביים לזונות אקזוטיות מכלכלת את ענף תיירות המין הבין-לאומית. מן הניתוח עולה כי עוצמתו של הציר מין – ממון משתנה חליפות ולובשת רמות וצורות תרבותיות שונות של מיסוד ופיקוח. אולם לא ניתן להכריע בשאלת התחזקותו או היחלשותו של הציר מין – ממון. יחסי הגומלין בין המדינה לבין הזנות עומדים כל העת בצל עמידתה של המדינה על המשמר מפני הפקעת השליטה על ציר זה מידיה. מנקודת מבט זו הופכת תופעת הזנות לכוח חתרני המעמיד את המדינה הכן מפני אפשרות של כרסום בשליטה על ציר זה. אפשרות זו טומנת בחובה גם הבטחה לנשים להפקיע מידי המדינה את השליטה על מיניותן. בעידן הגלובליזציה התרחב שטח המאבק והוא חורג אל מעבר למדינה הבודדת ומתחולל במרחבים בין-מדינתיים, מה שמקשה יותר להתמודד עם סוגיית השליטה של המדינה על גופן ומיניותן של נשים. לפיכך, המסקנה המעשית היא שבהתבקש מיניות שתתמודד עם התופעה, לא מדובר כאן בציפייה שהמדינה תמגר את הזנות אלא בהסרת רגלה של המדינה מן הציר מין – ממון ומן המונופול שלה על הגדרת המיניות כ"טובה" או כ"רעה". הסרת רגלה של המדינה אין משמעה שהזנות תמוגר בעקבות כך, אלא שמעמדה לא ייגזר ויוגדר על פי אמות מידה מוסריות כאלה או אחרות. הזנות, כפעילות הקושרת בין מין וממון, נגזרת מעצם מיקומה של מיניות נשים בחברה. הנובע מכך הוא שלא בזנות צריך לטפל, אלא בשינוי מעמדה של מיניות נשים בחברה ובמדינה, שנקבע ונשלט מאז ומעולם על ידי גברים, ויש להחזירו למקומו המתבקש, לשליטתן של הנשים עצמן.

יישומי מיניות והתערבויות רווחתיות או הימנעות מהן?

בעקבות מסקנה זו נשאלת השאלה: האם ניתן לעצב מיניות יישומית או ליצור התערבויות רווחתיות שיהוו תנאים מוקדמים לשינוי שבו נשים תוכלנה להחזיר לעצמן את השליטה על מיניותן וגופן? השאלה בצורתה זו טומנת בחובה סתירה, שהרי התביעה היא ליצור זירה לשחרור נשים מהתערבות המדינה בשליטה על גופן ומיניותן. לפיכך ההמלצה היישומית המתבקשת היא להרפות מההתערבות ולצמצם

ככל הניתן את נוכחות המדינה על זרועותיה מן העניינים הנוגעים לגוף ולמיניות של נשים. לחילופין, מדיניות רווחה מתערבת נחוצה דווקא כנגד אותם כוחות שממשיכים לשלוט בנשים, בגופן ובמיניותן בכל האמצעים הזמינים להם, החל בצורה הגלויה והבוטה של סרסרות לצורותיה, תעשיית המין לצורותיה המודרניות, ולא פחות מכך, הצורות המסורתיות של הסדרי חיתון וממון בדרכים מסורתיות המתעלמות ממאווייהן של הנשים המוסדרות לחיתון. מהלכים אלה קודמים בהכרח לעיצוב מדיניות רווחה בצורתה המסורתית, בבחינת "רשימת מכולת" של המטלות של סיעוד הזונה, טיפול קהילתי בזונה, סדנאות לשיקום נערות במצוקה, התערבות מוסדות רווחה ועוד, לצד עיצוב מדיניות של שינוי גישת המערכות הציבוריות כגון המשטרה ובתי המשפט. "רשימת מכולת" זו אין בכוחה לחולל את השינוי המבוקש של פיקוח על הציר מין – ממון, משום ששורשי התופעה נמצאים עמוק בהרבה מהמימדים הגלויים של המדינה. הם טבועים בטבעה של המדינה כפטריארכלית. על כן פעילות מעשית פירושה החזרת שליטת הנשים על גופן ומיניותן מצד אחד, ושינויים מבניים במערכות המדינה השונות שיערערו על ההבחנות השורשיות של גישות פטריארכליות שמעצבות הבחנות מיניות של טוב ורע. מתוך כך מתבקש ביטול ההבחנה בין "מיניות טובה" ו"מיניות רעה" ובו בזמן מתבקשת חשיפת הקשר בין מיניות ופריון, ייצור וממון. על כן השינוי מתחיל בשיח אמיץ ובפתיחת דיונים ציבוריים בסוגיות אלו.

מקורות

- אברבנאל, נ. (1994). חוה וליילת, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.
אוסטינובה, י. (2005). זנות בהיכל: זונות ונערות ליווי ביוון העתיקה ובפולחניה. זמנים, רבעון להיסטוריה, 90, 30–39.
- אזרחי, א. וגפני, מ. (2005). מי מפחד מליילת. תל-אביב: מודן.
אילוז, א. (2002). האוטופיה הרומנטית: בין אהבה לצרכנות. חיפה: זמורה-ביתן
אנגלס, פ. (1940). מוצא המשפחה, המדינה והקניין הפרטי. תל-אביב: הקיבוץ הארצי השומר הצעיר.
באטלר, ג'. (2004). טענת אנטיגונה: יחסי שארות בין חיים למוות. תל-אביב: רסלינג.
בראונמילר, ס. (1980). בניגוד לרצוננו: גברים, נשים ואונס. גבעתיים: הוצאת "המין השני" וזמורה-ביתן.
ברקוביץ, נ. (1999). אשת חיל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל. סוציולוגיה ישראלית, 1(1), 231–277.
גיונס, ל. ד. (2005). זנות כמסך עשן: מעשה בזנות צמרת ביוון העתיקה. זמנים, רבעון להיסטוריה, 90, 40–50.
- גרובר, מאיר. (2005). זונה וזנות בעולם המקרא. זמנים, רבעון להיסטוריה, 90, 6–9.
דאור, א. (1990). נגה: כתב עת פמיניסטי, 19, תל-אביב.
דגלס, מ. (2004). טוהר וסכנה: ניתוח של המושגים זיהום וטאבו. תל-אביב: רסלינג.
המרמן, א. (2004). במחוזות זרים: סחר בנשים בישראל. תל-אביב: עם עובד.
וובר, מ. (1961). הפוליטיקה בתורת מקצוע. שמואלי, א. (מתרגם). ירושלים: שוקן.

מין וממון: מעמדה הפוליטי והחברתי של הזנות

- זומר, א. (22.9.2000). התוצאות הנפשיות של עיסוק בזנות. הרצאה שניתנה בכנס סחר בנשים, זנות ומה שביניהם, תל-אביב.
- לבנקרון, נ., ודהאן, י. (2003). אישה עוברת לסוחר. סחר נשים בישראל. מוקד סיוע לעובדים זרים, אשה לאשה — מרכז פמיניסטי חיפה, ומרכז אדוה.
- מילט, ק. (2006). תיאוריה של פוליטיקה מינית. מתוך: ללמוד פמיניזם: מקראה. דליה באום ואחרות (עורכות) (67–107). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- מכון תודעה (2003). תמלול כנס "מיסוד הזנות?", 2003, מתוך אתר האינטרנט: מכון תודעה לחקר תופעת הזנות וסחר הנשים בעולם. <http://www.macom.org.il/tpdaa-myth.asp>. אוזור ב-24.1.2007.
- מקינן, ק. (2006). מיניות, פורנוגרפיה ושיטה: הנאה תחת פטריארכיה, בתוך: ללמוד פמיניזם: מקראה. דליה באום ואחרות (עורכות) (35–40). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פלג, י. (2005). העיר של ונוס — בתי הזונות של פומפי. זמנים, רבעון להיסטוריה, 90, 20–29. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- פוקו, מ. (1986). תולדות השיגעון בעידן התבונה. ירושלים: כתר.
- פוקו, מ. (1996). תולדות המיניות, כרך 1. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פייג'ווישניא, ר. (2005). הקדמה: בנות אפרודיטה — זנות וזונות בעולם העתיק. זמנים, רבעון להיסטוריה, 90, 6–9. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- קמיר, א. (2002). פמיניזם, זכויות ומשפט. תל-אביב: הוצאת האוניברסיטה המשודרת, משרד הביטחון. רוברטס, נ. (2006). זונות עושות היסטוריה: הסחר במין בחברה המערבית. תל-אביב: סיטרא אחרא.
- שטיינברג, א. (תשמ"ג). השקפת היהדות על החיים המיניים. ספר אסיא, כרך רביעי. ירושלים: הוצאת ראובן מס בע"מ.
- בג"צ 2394/95 סבטלנה מוצ'קין נ' משרד הפנים ואח', מט (3) 274, 277.
- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Alexander, M. J. (1997). Erotic autonomy as a politics of decolonization: An anatomy of feminist and state practice in the Bahamas tourist economy. In M. J. Alexander & C. T. Mohanty (Eds.), *Feminist genealogies, colonial legacies, democratic futures* (pp. 63–100). New York: Routledge.
- Foucault, M. (1984). Disciplinary power and subjection. In S. Lucks (Ed.), *Power* (pp. 229–242). New York: Blackwell.
- Kristeva, J. (1985). Stabat mater. *Poetics Today*, 6, 133–152.
- Migdal, J. S., & Schlichte, K. (2005). *The dynamics of states: The formation and crises of state domination*. Aldershot, England: Ashgate.
- Rubin, G. S. (1999) Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. In R. G. Parker & P. Aggleton (Eds.), *Culture, society and sexuality: A reader* (pp. 143–178). London: UCL Press.
- U.S. Department of State (2001). *Victims of trafficking and violence protection act of 2000: Trafficking in persons report 2001*. University of Minnesota, Human Rights Library. Retrieved 30.10.09 from <http://www1.umn.edu/humanrts/usdocs/traffickingreport-2001.html>.

עמוד 504 — ריק